اسلافِ میر انیس

سید مسعود حسن رضوی ادیب

東京外国語大学
1 6240
49. 3. 30
図書館蔵書

昭和46年度科学研究費購入図書
寄贈 東外大・東洋文化研
合同海外学術調査団 氏

دانش محل، بکسیلرز
امین الدولہ پارک، لکھنؤ

فہرست مضامین

	صفحہ نمبر
میر انیس کے اجداد	
میر امامی، میر برات اللہ، میر عزیز اللہ	۱۱-۹
میر انیس کے پردادا میر ضاحک	۶۰-۱۱
ضاحک کی طبعی خصوصیات علمی استعداد اور وضع و لباس	۱۶-۱۱
ضاحک اور سودا کی ہجو بازی	۲۵-۱۷
ضاحک کی مرثیہ گوئی	۳۰-۲۶
پانچویں پشت ہو شبیر کی مداحی میں	۳۳-۳۱
ضاحک کی ملازمت اور وفات	۳۴-۳۳
دیوان ضاحک کی بازیافت	۳۸-۳۴
ضاحک کے تخلص	۳۸
ضاحک کی اختراعی عجیب زبان	۳۹-۳۸
دیوان ضاحک میں ہجویں	۴۰ ۳۹
ضاحک کی غزلیں	۴۳-۴۱
ضاحک کے قصائد و مناقب	۴۶-۴۴
ضاحک کے نوحے اور سلام	۵۰-۴۷
ضاحک کا فارسی کلام	۶۰-۵۰
میر انیس کے دادا میر حسن	۱۰۸-۶۱
دہلی میں ولادت اور سکونت	۶۲-۶۱
دہلی سے لکھنؤ اور فیض آباد کا سفر	۶۸-۶۲

میر حسن کی شکل و شمائل	۷۰-۶۸
میر حسن کی عاشق مزاجی	۷۲-۷۰
شاعری کی ابتدا اور اصلاح	۷۷-۷۲
بیماری اور وفات	۸۰-۷۷
میر حسن کی اولاد	۸۱-۸۰
کلیات میر حسن	۸۴-۸۱
کلیات کے مشمولات	۹۵-۸۴
میر حسن کی شاعری مبصروں کی نظر میں	۹۹-۹۵
میر حسن کی مرثیہ گوئی	۱۰۸-۹۹
میر انیس کے بڑے چچا میر احسن خلق	۱۲۸-۱۰۹
خلق کے مختصر حالات	۱۱۱-۱۰۹
خلق اور علم طب	۱۱۱
خلق کی تصنیف طب احسن	۱۱۳-۱۱۲
طب احسن کا سال اتمام	۱۱۵-۱۱۳
خلق کی غزل گوئی	۱۱۶-۱۱۵
خلق کی مرثیہ گوئی اور دہ مجلس	۱۲۶-۱۱۶
خلق کا ایک اور مرثیہ	۱۲۸-۱۲۷
میر انیس کے چھوٹے چچا میر احسان مخلوق	۱۳۲-۱۲۹
مخلوق کی ابتدائی زندگی	۱۲۹
مخلوق کی ریختی اور ہجو کا نمونہ	۱۳۰-۱۲۹
مخلوق کے اشعار غزل	۱۳۲-۱۳۰
میر انیس کے والد میر مستحسن خلیق	۱۶۷-۱۳۲

مصحفی کی شاگردی	۱۳۳-۱۳۴
خلیق غزل گوئی کے استاد	۱۳۴-۱۳۵
خلیق کی ملازمت	۱۳۶-۱۳۸
خلیق کی سیرت	۱۳۸
آخر عمر اور وفات	۱۳۹-۱۴۱
خلیق کی اولاد	۱۴۱-۱۴۲
خلیق کی غزلیں	۱۴۲-۱۴۸
خلیق کے سلام	۱۴۸-۱۵۲
خلیق کے مرثیے اور مطلعوں کی فہرست بہ ترتیب حروف تہجی	۱۵۲-۱۶۱
اجزائے مراثی اور مراثی خلیق کا صوری تجزیہ	۱۶۳-۱۷۲
مراثی خلیق پر اجمالی تبصرہ	۱۷۲-۱۷۳
خلیق کی مرثیہ خوانی	۱۷۳
معتمد الدولہ اور مرثیہ گویوں کی سرپرستی	۱۷۴
خلیق کی زبان	۱۷۴-۱۷۵
خاتمۂ کلام: خلیق کے مرثیہ گو اخلاف	۱۷۶
ضمیمہ: کلیات میر حسن کا دیباچہ	۱۷۷-۱۷۹

ماخذوں کی فہرست

مخطوطات:

۱۔ طب احسن از میر احسن خلق
۲۔ دہ مجلس منظوم از میر احسن خلق
۳۔ عروج اردو از سید خورشید حسن عروج
۴۔ کلیات میر حسن
۵۔ انشائے گل جعفری از فخر الدین خاں معروف بہ مرزا جعفر
۶۔ مجموعۂ سخن از غلام مہدی
۷۔ مثنوی رموز العارفین از میر حسن
۸۔ مثنوی قصہ جواہر از میر حسن
۹۔ مجموعۂ سلام ہائے خلیق
۱۰۔ مرثیہ خلق
۱۱۔ نکاح نامہ ہرمزی بیگم بنت میر خلیق
۱۲۔ کلیات سودا (کتب خانہ سید مسعود حسن رضوی ادیب)
۱۳۔ مجلدات مراثی خلیق (کتب خانہ ادیب)
۱۴۔ قدیم بیاضیں (کتب خانہ مسعود حسن رضوی ادیب)
۱۵۔ مرثیہ وحید (دل آئینۂ حسن حسینان سخن ہے)
۱۶۔ سلام جلیل از سید فرزند حسن جلیل (غم سے نم تھی قید میں بے مقنع و چادر کی آنکھ)
۱۷۔ سفینۂ ہندی از بھگوان داس ہندی
۱۸۔ خوش معرکۂ زیبا از سعادت خاں ناصر (نسخہ لکھنؤ و نسخہ پٹنہ)
۱۹۔ طبقات الشعرا از قدرت اللہ شوق۔

مطبوعہ تذکرے:

۲۰۔ تذکرۂ میر حسن مرتبہ حبیب الرحمن خاں شروانی
۲۱۔ آب حیات از محمد حسین آزاد
۲۲۔ مجموعۂ نغز از قدرت اللہ قاسم
۲۳۔ دو تذکرے از شورش و عشقی مرتبہ کلیم الدین احمد
۲۴۔ سراپا سخن از محسن علی محسن
۲۵۔ مسرت افزا از امر اللہ الہ آبادی مرتبہ قاضی عبد الودود
۲۶۔ سخن شعرا از عبد الغفور خاں نساخ
۲۷۔ عمدۂ منتخبہ از میر محمد خاں سرور مرتبہ ڈاکٹر خواجہ احمد فاروقی
۲۸۔ گلزار ابراہیم از علی ابراہیم خاں خلیل مرتبہ ڈاکٹر محی الدین زور
۲۹۔ گلشن سخن از مردان علی خاں مبتلا مرتبہ سید مسعود حسن رضوی ادیب

۳۰۔ ریاض الفصحا از مصحفی
۳۱۔ تذکرۂ ہندی از مصحفی
۳۲۔ گلستان بےخزاں از قطب الدین باطن
۳۳۔ طبقات شعرائے ہند از کریم الدین
۳۴۔ خمخانۂ جاوید جلد سوم از لالہ سری رام

دیگر مطبوعات:

۳۵۔ تاریخ نو (مختصر سیر ہندوستان) از محمد وحید اللہ
۳۶۔ سبیکۃ الذہب از حکیم اکبر شاہ
۳۷۔ سوانح لکھنؤ از نجات حسین عظیم آبادی
۳۸۔ مجالس رنگین از سعادت یار خاں رنگین مرتبہ سید مسعود حسن رضوی ادیب
۳۹۔ دیوان میر حسن، نول کشور پریس
۴۰۔ قیصر التواریخ جلد اوّل از کمال الدین حیدر
۴۱۔ بوستان اودھ از راجہ درگا پرشاد مہر
۴۲۔ تاریخ اودھ حصّہ چہارم از نجم الغنی
۴۳۔ واقعات انیس از مہدی حسن احسن
۴۴۔ دیوان ضاحک مشمولہ معاصر پٹنہ حصہ ۱۸ جولائی سنہ ۱۹۶۳ء و حصّہ ۲۰ ستمبر سنہ ۱۹۶۵ء و حصّہ ۲۴ جولائی سنہ ۱۹۶۷ء
۴۵۔ رسالہ جادو ڈھاکہ مئی سنہ ۱۹۲۵ء
۴۶۔ اودھ کیٹلاگ از ڈاکٹر اشپرنگر
۴۷۔ دریائے لطافت از سید انشاء
۴۸۔ کلیات سودا، نول کشور پریس
۴۹۔ دیباچہ سحر البیان از شیر علی افسوس
۵۰۔ شمع تعزیت از عنایت حسین متین
۵۱۔ ماہنامہ ادب لکھنؤ نومبر سنہ ۱۹۳۱ء
۵۲۔ اندر سبھا از آغا حسن امانت
۵۳۔ گلدستۂ عاشقاں از واجد علی شاہ اختر

میر انیس کے اجداد

میر امامی، میر برات اللہ، میر عزیز اللہ

میر انیس کے مورث اعلیٰ میر امامی اصلاً ایرانی اور شہر ہرات کے رہنے والے تھے۔ میر انیس کے دادا میر حسن اپنے کلیات کے دیباچے میں لکھتے ہیں:

"اصل این مؤلف ابن میر غلام حسین ابن میر عزیز اللہ ابن میر برات اللہ ابن میر امامی موسوی از شاہجہان آباد است۔ میر امامی در وقت شاہجہان بادشاہ از ہرات آمدہ از منصب سہ ہزاری ذات بین الاقران ممتاز گردیدند۔ فاضل متبحر و فقیہ بے مثال بودند۔ و گاہ گاہ بہ جہت تفریح طبع فکر شعر ہم می نمودند کہ افکار معاد فرصت بے فائدہ گوئی نمی بخشید"[1]

(ترجمہ) یہ مؤلف ابن میر غلام حسین ابن میر عزیز اللہ ابن میر برات اللہ ابن میر امامی موسوی اصل میں شاہجہان آبادی ہے۔ میر امامی موسوی شاہجہان بادشاہ کے وقت میں ہرات سے آکر سہ ہزاری ذات کے منصب سے اپنے ہم چشموں میں ممتاز ہوئے۔ وہ فاضل متبحر اور فقیہ بے مثال تھے۔ تفریح طبع کے لیے کبھی کبھی شعر بھی کہتے تھے کہ معاد کی فکر بے فائدہ گوئی کی فرصت نہیں دیتی تھی۔ میر حسن نے اپنے تذکرۂ شعرا میں بھی میر امامی کا مختصراً ذکر کیا ہے۔

---

[1] کلیات میر حسن (قلمی)